

CONSTANTIN SĂLĂVĂSTRU

**ARTA
DEZBATERILOR
PUBLICE**

t...
TRITONIC

Constantin Sălăvăstru (n. 1956) este profesor de logică, teoria argumentării și retorică la Departamentul de Științe ale Comunicării din cadrul Universității „Al.I.Cuza“ din Iași. Stagii de specializare în străinătate: Université des Sciences et Technologies de Lille (Franța, 1996), Université de Neuchâtel (Elveția, 1996-1997, 2004), Université Paris X-Nanterre (Franța, 2006). Prezent în *The Philosopher's Index* (Ohio, USA, vol. 34, nr. 4, p. 226). Director al Seminarului de Logică discursivă, Teoria argumentării și Retorică de la Universitatea „Al.I.Cuza“ și al revistei *Argumentum*.

De același autor:

1. *Logică și limbaj educațional*, Colecția „Idei pedagogice contemporane“, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, 312 p. (Premiul „Ion Petrovici“ al Academiei Române pe anul 1995);
2. *Modele argumentative în discursul educațional*, Editura Academiei Române, București, 1996, 246 p.;
3. *Raționalitate și discurs — perspective logico-semiotice asupra retoricii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, 346 p.;
4. *Antinomiile receptivității — încercare de pragmatică logică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, 295 p.;
5. *Identité et alterité: les avatars de la rhétorique contemporaine*, CdRS, Université de Neuchâtel (Suisse), 1998, 90 p.;
6. *Discursul puterii — încercare de retorică aplicată*, Editura Institutul European, Iași, 1999, 358 p.;
7. *Critica raționalității discursive. O interpretare problematologică a discursului filosofic*, Editura Polirom, Iași, 2001, 213 p.;
8. *Teoria și practica argumentării*, Editura Polirom, Iași, 2003, 416 p.;
9. *Rhétorique et politique — le pouvoir du discours et le discours du pouvoir*, Collection «Psychologie politique», L'Harmattan, Paris, 2004, 217 p.;
10. *Mic tratat de oratorie*, Editura Universității „Al.I.Cuza“ Iași, 2006, 419 p.;
11. *Logique, argumentation, interprétation*, Collection «Epistémologie et philosophie des sciences», Editions L'Harmattan, Paris, 2007, 238 p.

TABLA DE MATERII

Capitolul I: Dezbaterile publice: concept, condiții, finalități	9
Capitolul II: Organizarea dezbaterilor publice	67
Capitolul III: Elemente constructive ale dezbaterilor publice	138
Capitolul IV: Limbajul dezbaterilor publice	246
Capitolul V: Patologia dezbaterilor publice	311
Capitolul VI: Scurte concluzii: semnificația discuției critice azi	403
Abstract	411
Resumé	417
Referințe bibliografice	423

TABLE OF CONTENTS

Chapter I: Public debates: concept, conditions, outcomes	9
Chapter II: The organization of public debates	67
Chapter III: Constructive elements of public debates	138
Chapter IV: The language of public debates	246
Chapter V: The pathology of public debates	311
Chapter VI: Brief conclusions: the relevance of critical discussion nowadays	403
Abstract	411
Resumé	417
Bibliography	423

TABLE DE MATIÈRES

Chapitre I: Les débats publics: concept, conditions, finalités	9
Chapitre II: Organisation des débats publics	67
Chapitre III: Eléments constructifs des débats publics	138
Chapitre IV: Le langage des débats publics	246
Chapitre V: Pathologie des débats publics	311
Chapitre VI: Courtes conclusions: la signification de la discussion critique aujourd'hui	403
Abstract	411
Résumé	417
Références bibliographiques	423

Capitolul I:

DEZBATERILE PUBLICE: CONCEPT, CONDIȚII, FINALITĂȚI

[1] Ce sunt dezbaterile? [2] Scurt apel la argumentul autorității; [3] Dezbateri și dezbateri publice; [4] Încercare asupra unui temei metafizic; [5] Cum influențează publicul manifestarea dezbaterilor? [6] Condiții de posibilitate și condiții de realitate; [7] Principiul cooperării și maximele conversaționale; [8] Maximele conversaționale și dezbaterile publice; [9] Instrument de rezolvare a conflictelor de opinie; [10] O cale de descoperire a adevărului; [11] Formarea și dezvoltarea antrenamentului de comunicare; [12] Un model de serviciu public.

I. DELIMITĂRI CONCEPTUALE ȘI PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

1. Ce sunt dezbaterile?

Termenul *dezbateri* are o utilizare dintre cele mai largi, atât la nivelul simțului comun, cât și în discursul specializat. Vorbim despre dezbaterile din Parlament, referindu-ne de fapt la luările de cuvânt ale oamenilor politici într-o problemă sau alta, ne sesizăm că un anumit proiect de lege a fost supus dezbaterii publice, cu trimitere directă la precauția pe care legiuitorul și-o ia făcând publică intenția sa legislativă pentru a fi cunoscută de către cei interesați, atragem atenția vecinilor de bloc că o anumită televiziune are în program o dezbateri având ca subiect problema spațiilor de joacă pentru copii în orașul în care locuim, având în vedere situația că sunt prezentate prin imagini realitățile cu care se confruntă o mare parte a populației și se discută în legătură cu ele.

Fiecare dintre aceste întrebări, ca și altele care pot fi aduse în discuție, chiar dacă pot părea îndepărtate ca sens și semnificație, au câteva aspecte comune care asigură „participarea” fiecăreia la construcția conceptului pe care îl investigăm. În fiecare întrebare în parte termenul *dezbateri* trimite la prezența unei *divergențe de opinie* între mai mulți participanți la actul discursiv, participanți care se angajează activ în susținerea sau respingerea punctelor de vedere avansate: în Parlament, unii sunt de acord cu proiectul de lege supus dezbaterii și îl susțin, alții, dimpotrivă,

nu sunt de acord și îl resping; proiectul supus dezbaterii publice este asumat și susținut de anumite categorii de cetățeni (care, regăsindu-și interesele satisfăcute prin intermediul proiectului, îl susțin) și respins, total sau parțial, de altele; în sfârșit, televiziunea care se ocupă de problemele cetățenilor, aducându-le în discuție, nu face decât să pună în conflict discursiv autoritățile locale și anumite categorii ale populației.

Faptul că în fiecare caz cu care am ilustrat conceptul de dezbatere avem de-a face cu o confruntare de opinii nu este singurul element comun care unește întrebunțările de care am amintit. Mai avem unul, poate la fel de important: scopul intervențiilor discursive ale participanților, în fiecare caz în parte, este acela *de a rezolva conflictul de opinie*, de a da o soluție rezonabilă și acceptabilă acestor divergențe opinabile. În Parlament se dorește ajungerea la un consens prin cedări și dintr-o parte și din cealaltă pentru ca, până la urmă, legea să poată fi votată, în cazul proiectului de lege supus discuției publice se urmărește evidențierea punctelor slabe, criticabile ale lui pentru a-l îmbunătăți și a-l adopta ulterior, dezbaterile televizate ce au ca temă problemele cetățenilor urmăresc, fără îndoială, armonizarea punctelor de vedere opuse între populație și autoritățile locale pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă cetățenii.

Nici această a doua subliniere nu epuizează esența actului dezbaterii. O dezbatere este, într-adevăr, o confruntare de opinii în vederea soluționării unei probleme (în sensul unei problematologii a interogativității), dar *această soluționare are ca singură opțiune posibilă raționalitatea*. Dezbaterile pot să-și atingă scopul numai prin intermediul producerii de probe, singurul mijloc de susținere sau respingere a unui punct de vedere. Tragem de aici concluzia că orice dezbatere are ca rațiune de a fi și de a se manifesta *intemeierea rațională*: dezbaterea înseamnă convingerea participanților cu privire la justetea sau injustetea unei idei prin administrarea de probe (dovezi) care să exprime temeiul rațional pentru care o teză ar trebui să fie acceptată sau respinsă. Nicio altă formă de autoritate (sau constrângere) nu poate fi îngăduită într-un astfel de joc discursiv: dezbaterea nu poate ajunge la un rezultat dezirabil (rezolvarea unui conflict de opinie) nici prin intermediul presiunii fizice sau psihice, nici sub impulsul unor trăiri psihologice (simpatie, prețuire, interes etc.), nici chiar sub „tirania“ finalităților proprii (îndeplinirea cu orice preț a scopului).

Să mai subliniem o trăsătură care ar putea să asigure, împreună cu celelalte, identitatea conceptului de dezbatere: fiecare participant la dezbatere intră în jocul dialogal cu *adevărul său asumat*, la care ține cu toată îndârjirea, pe care îl apără ca o fiară încolțită și îl promovează cu toate eforturile de care este capabil. Departe gândul că suntem în fața unui „indiferentism“ și a unei detașări egal deschisă la admiterea punctelor de vedere opuse. Aspectul acesta a fost adesea sesizat și evidențiat în analizele — uneori doar pasagere — privind fenomenul dezbaterii:

„În dezbateri suntem în fața unei competiții dominatoare. Fiecare vine cu concluzia sa, știe unde vrea să ajungă și se forțează cu obstinație să își atingă scopul, presat de nevoile și dorințele proprii. Nu caută un adevăr, ci îl posedă. Adevărul său este *adevărul*. Ceea ce contează pentru el este suspendarea opoziției nu prin acord, ci prin predarea sau chiar distrugerea ei“ (Jean BÉllanger, *Technique et pratique de l'argumentation. Comment discuter, convaincre, réfuter, persuader*, Dunod, Paris, 1970, pp. 27-28).

Chiar dacă autorul pe care tocmai l-am invocat ne lasă să înțelegem că această imagine de individ obsedat de impunerea propriului adevăr și înfrângerea definitivă și pentru totdeauna a adversarului e legată mai degrabă de stilul dezbaterilor politice, nu putem să nu remarcăm că urmele unei atari stări de fapt se regăsesc peste tot acolo unde disputa critică este prezentă.

Ne-am putea imagina că, într-o dezbateri filosofică, participanții renunță ușor și fără regrete la concepțiile lor pentru a le îmbrățișa pe ale celorlalți? Da de unde! Fiecare se agată de ultimul fir de păr — dacă el există — ce ar putea fi favorabil adevărului pe care îl susține, fiindcă adevărul filosofic este unul individualizat, personalizat: fiecare crede că propria concepție este cea mai adecvată și, dacă ar avea cea mai mică îndoială în această privință, ar trece neîntârziat la construcția altei concepții (sau la corectarea celei existente) care să fie fără cusur. Chestiunea adevărului filosofic e surprinsă splendid de Nae Ionescu:

„... în filozofie sunt atâtea sisteme câți oameni sunt. De ce spune fiecare că numai el a descoperit adevărul? Fiindcă fiecare om consideră că adevărul nu poate fi decât pentru el. Si de aici ce iese? Aici e nodul chestiunii. Pentru că în materie de filozofie fiecare filosof *nu judecă decât cu experiența lui*, și experiența filosofică e unică pentru fiecare om. [...]. Când un filosof a ajuns la o formulă, el rămâne așa pentru totdeauna. Dacă astăzi l-am scula din morți pe Kant, cu siguranță că ar spune aceleași lucruri. Ar zice: «Tot eu am avut dreptate», și ar putea să-și apere sistemul împotriva oricui l-ar ataca“ (Nae Ionescu, *Curs de logică*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 34).

Este acesta, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care gândul filosofic — mai ales evoluția istorică a lui — a fost văzut ca un *bellum omni contra omnes*. Și, desigur, am putea da și alte exemple — dincolo de politică sau filozofie — unde dezbaterile adună indivizi care cred fără încetare în adevărurile lor.

2. Scurt apel la argumentul autorității

Fie-ne îngăduit să invocăm, în acest excurs conceptual, autoritatea istorică. În *Topica*, Aristotel se referă la *dialectică* în calitate de „artă de a purta bine dezbaterile“, de vreme ce elementele esențiale care participă la buna întruchipare a acestei forme de relaționare discursivă cu alteritatea sunt „întrebătorul“ și „respondentul“, în jurul cărora se configurează întreaga discuție asupra „locurilor comune ale predicabilelor“. Să aducem în atenție un fragment simptomatic din textul aristotelic:

„Problema dialectică este un obiect de cercetare, al cărui scop este sau de a alege și de a evita ceva, sau de a descoperi adevărul și a cunoaște, aceasta fie direct, fie ca ajutor la o altă chestiune de acest fel, asupra căreia mulțimea nu are nicio opinie determinată sau are o opinie contrară celei a înțelepților, iar înțelepții au o opinie contrară mulțimii, sau înțelepții au opinia contrară între ei și la fel oamenii din mulțime. Căci cunoașterea unora dintre probleme este de folos pentru alegere și evitare, de exemplu, dacă plăcerea merită să fie sau să nu fie dorită. Dimpotrivă, la alte probleme cunoașterea este utilă pentru cunoașterea însăși, de exemplu, dacă lumea este eternă sau nu este eternă, în sfârșit, la alte probleme, cunoașterea nu este utilă nici pentru primul scop, nici pentru celălalt, ci este utilă numai ca ajutor pentru soluționarea altor probleme de același fel“ (Aristotel, *Topica*, I,11,104b; în: Aristotel, *Organon*, II, Editura Iri, București, 1998, pp. 315-316).

Găsim aici, dacă vom căuta cu atenție, în germene uneori, explicit în alte cazuri, cel puțin primele trei ingrediente pe care le-am considerat semnificative pentru stabilirea identității conceptului de *dezbateri*: opinii contrare, intenția de soluționare și mijloacele raționale ce trebuie folosite pentru îndeplinirea scopului. În privința opiniilor contrare, avem, în secvența aristotelică, mai multe cazuri identificate: „mulțimea nu are o opinie determinată“ (ceea ce înseamnă că fiecare poate avea o altă opinie și, evident, că multe dintre ele pot fi contrare), „are o opinie contrară celei a înțelepților“ (ceea ce înseamnă că diferența de opinie se instalează între două categorii de indivizi: înțelepții și mulțimea), „înțelepții au opinia contrară între ei“ (ceea ce înseamnă că diferențele se instituie în interiorul elitei cetății).

Aceste divergențe de opinie sunt „obiect de cercetare“, în sensul antic al termenului, și au un scop bine determinat: a soluționa conflictele de opinie, soluționare concretizată în alegere adecvată, descoperirea și cunoașterea adevărului sau utilizarea ca instrument de soluționare a altor probleme. Cât privește cea de-a treia exigență, care pare a nu se desprinde în mod direct din textul aristotelic selectat, nu e nevoie decât să mai parcurgem câteva pagini din amintitul tratat și să citim că:

„Nu suntem obligați să cercetăm fiecare teză și fiecare problemă, ci numai pe acelea care, din cauza dificultăților, au nevoie de raționament, nu și pe cele care au nevoie de pedeapsă sau de simpla percepere a lucrurilor“ (Aristotel, *Topica*, I, 11, 105a; în: Aristotel, *Organon*, II, Editura Iri, București, 1998, p. 317).

Certamente, istoria culturii ne oferă și latura practică a argumentului autorității, pe care tocmai l-am utilizat invocând pasajul din Aristotel. Ea se leagă de numele lui Socrate, cunoscut ca un inegalabil mânuitor al artei dialectice mai ales din dialogurile platoniciene. În fond, care este esența artei socratice ce are ca intenție descoperirea adevărului împreună cu interlocutorii? Aceea de a-l face pe interlocutor să se contrazică, pornind de la presupuziția veridicității tezei pe care o susține: interlocutorul propune o teză pe care o consideră adevărată, Socrate intervine și susține teza contrarie, din aproape în aproape, prin dovezi succesive acceptate ca evidente de interlocutor, îl face pe acesta din urmă să accepte, în finalul dialogului maieutic, tocmai contrariul a ceea ce a susținut inițial. În *Republica* găsim acest pasaj atribuit lui Adeimantos:

„Nimeni n-ar putea, Socrate, să obiecteze ceva acestor spuse. Numai că cei ce îți ascultă de fiecare dată ideile afirmate de tine acum, pătesc ceva, cam în felul următor: ei cred că datorită nepriceperii de a întreba și a răspunde, ajung să fie, puțin câte puțin, abătuți de la logica discursului, la fiecare întrebare. Or, adăugându-se aceste «puținuri», ele fac să apară la sfârșitul conversației o mare eroare și o contradicție față de premisele avute în vedere la început. După cum, la jocul de jetoane, cei nepricepuți sunt, la sfârșit, blocați de către cei iscusiți și nu mai au ce să mute, astfel, și ascultătorii tăi, la sfârșit, se cred blocați și nu mai au ce să spună, în jocul cestălalt, nu cu piese, ci cu vorbe“ (Platon, *Republica*, 487 bc; în: Platon, *Opere*, V, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 280-281).

Așadar, o dezbatere „în doi“, la care, de obicei, asistă mai mulți, din care unii intervin dar nu în punctele esențiale ale dialogului socratic, fiecare urmărind pas cu pas cum se poate cădea în contradicție în procesul dezbaterei și, în final, cum se poate ajunge la un consens cu privire la adevăr numai pe calea constrângerilor raționalității.

3. Dezbatere și dezbatere publică

Conceptul de *dezbatere*, ale cărui aliniamente teoretice am încercat să le identificăm, are instanțieri dintre cele mai diferite în funcție de *criteriul* pe care-l asumăm atunci când ne propunem să instituim distincții sau să

individualizăm situații de fapt. Dacă, de exemplu, ne asumăm drept criteriu de diferențiere *domeniul* în care se produce susținerea sau respingerea unui punct de vedere prin administrarea de probe, atunci vom distinge între dezbateri politice, dezbateri filosofice, dezbateri juridice, dezbateri științifice, dezbateri religioase, dezbateri culturale și, firește, enumerările ar putea continua. Tehnicile rămân aceleași, ideea de conflict de opinie persistă, instrumentele raționale de soluționare nu pot fi ocolite, dar ceea ce diferă este și rămâne tematica în jurul căreia se dezvoltă argumentarea și din care se procură mijloacele de probă.

Dacă, în alt context, alegem drept criteriu *suportul* prin intermediul căruia luăm cunoștință de manifestarea concretă a acestei forme de comunicare discursivă, atunci vom distinge între dezbateri televizuale (mediatizate prin intermediul televiziunii), dezbateri radiofonice (care au ca suport al comunicării și difuzării radioul), dezbateri în presa scrisă (punctele de vedere pro sau contra unei idei apar prin intermediul presei scrise), dezbateri „face to face“ (luăm cunoștință de forma și fondul unei debateri participând direct, în calitate de auditor, la o astfel de manifestare). Și aici sunt elemente care rămân, în forma lor generală, constante, ceea ce este diferit concretizându-se în mijlocul prin intermediul căruia o astfel de intervenție discursivă ajunge să fie cunoscută.

Nu e mai puțin adevărat că sunt destule situații în care putem sesiza cu ușurință diferențe semnificative în manifestarea, scopul și mijloacele utilizate în dezbateri dacă suntem atenți la *proiectarea* unor astfel de instanțieri discursive. Unele dezbateri sunt pregătite din timp: se alege tematica, se identifică posibii participanți, se stabilește un minimum de consens în ceea ce privește derularea demersului discursiv, se identifică locul de desfășurare etc. Suntem, în acest caz, în fața unor dezbateri organizate. Există însă situații, și nu puține, când astfel de manifestări discursive se iscă din senin, în sensul că nu au la origine o intenție prealabilă și cu atât mai puțin o organizare, ci doar tentația imediată a unor indivizi de a supune discuției critice o problemă care-i interesează. Avem de-a face cu dezbaterile spontane. Și în acest caz multe elemente constitutive ale debaterii rămân constante și comune, dar există diferențe serioase în privința acurateței, profunzimii sau chiar corectitudinii utilizării lor. Distincția aceasta s-ar suprapune, cel puțin parțial, peste aceea între dezbaterile formale și dezbaterile informale (Eisenberg, Ilardo, 1980).

În sfârșit, putem să ne luăm drept asociat al disocierii criteriul *prezenței publicului* la o astfel de manifestare discursivă, poate mai exact posibilitatea lui de a asista la tot ce se întâmplă în derularea unei debateri. Uneori dezbaterea este accesibilă unui public cât mai larg (la limită, oricărui individ interesat de temă și care este informat — sau are posibilitatea să se informeze — cu privire la desfășurarea unui demers de acest tip), care poate, chiar dacă nu este participant direct, să observe în mod direct

mijloacele de probă, tehnicile puse în valoare, rezultatele la care s-a ajuns. Avem, în această situație, de-a face cu *dezbatere publică*. O dezbatere organizată de un post de televiziune cu privire la oportunitatea adoptării unei legi (să zicem, legea votului uninominal) este o dezbatere publică, dezbaterile organizate la nivelul unei localități privind valorificarea spațiilor verzi sunt dezbateri publice. Sunt însă destule situații în care dezbaterile nu sunt accesibile unui public mai larg, ci rămân cantonate doar la nivelul participanților direcți, aceia care administrează probe pro sau contra tezei pentru a tranșa adevărul într-o parte sau alta. În acest caz, vorbim despre *dezbatere privată*. Dezbaterea unui proiect de lege în comisiile de specialitate ale Parlamentului este o dezbatere privată (chiar dacă rezultatul poate fi făcut public), discutarea unui verdict în Colegiul CNSAS este o formă de dezbatere privată, analiza excepției de neconstituționalitate de către membrii Curții Constituționale este un exemplu de dezbatere privată, discutarea unei soluții la o problemă de algebră în clasa școlară este un alt exemplu care ar putea fi adus pentru a ilustra distincția dintre dezbaterile publice și cele private.

Să atragem atenția, în finalul discuției asupra sistematizărilor posibile ale conceptului de dezbatere, asupra unui fapt pe care îl considerăm important: criteriile de departajare pe care tocmai le-am invocat pot fi combinate. Vom avea, astfel, tipuri de dezbateri care se situează la intersecția acestor criterii și acoperă, dacă nu toate exigențele lor, în orice caz o mare parte dintre ele. Se pot identifica dezbateri politice televizuale care au un caracter organizat și, evident, sunt publice sau dezbateri filosofice „face to face“ spontane și care au un caracter privat, după cum putem avea de-a face cu dezbateri culturale organizate de presa scrisă pentru publicul unei comunități.

Să privim cu mai multă atenție peisajul colorat al dezbaterilor publice. Am atras atenția că elementul esențial prin care ele se deosebesc de dezbaterile private este noțiunea de *public*. Astfel de dezbateri se desfășoară în fața unui public¹. Câteva observații și sublinieri sunt necesare în acest punct. Prima: ce înțelegem prin public? Un ansamblu de indivizi care, grație interesului pe care-l manifestă pentru o activitate (în sensul cel mai larg al acestui termen), participă și urmărește desfășurarea activității în cauză.

---

¹ Există discuții semnificative care au în vedere delimitarea a ceea ce înseamnă sfera publică a activităților umane. Una dintre lucrările de referință în acest domeniu, care tratează sfera publică în sensul ei general, mult invocată în discuțiile contemporane, aparține lui Jürgen Habermas (*Sfera publică și transformarea ei structurală*, tr.rom., Comunicare.ro, București, 2005). Trimitem și la un studiu care se integrează preocupărilor privind actul discursiv: Peter Cramer, „Public sphere: The problem of access and the problem of quality“, in: Frans H.van Eemeren, J.Anthony Blair, Charles A.Willard, A.Francisca Snoeck Henkemans (eds.), *Proceedings of the Fifth Conference of the International Society for the Study of Argumentation*, Sic Sat, Amsterdam, 2003, pp. 225-228.

Din acest punct de vedere, ilustrările noțiunii de public sunt dintre cele mai diferite: un meci de fotbal are publicul său (format, în genere, din oameni interesați de o astfel de activitate), un concert simfonic beneficiază de un public care se selectează dintre cei pasionați de un astfel de tip de muzică, o conferință privind, să zicem, ideea de frumos în epoca lui Pericle se bazează pe un anumit public, probabil diferit de o alta cu o temă privind valențele integrării europene.

Indiferent cât de diferite sunt categoriile de indivizi care participă la manifestările pe care le-am invocat, ideea de public rămâne însă constantă în toate aceste întrebări ale termenului. Ea se referă la cel puțin următoarele aspecte care dau substanță noțiunii de public: (a) interes pentru activitatea la care participă, indiferent de modalitatea în care ea se întruchipează: activități practic-Operaționale (meciul de fotbal), discursive (oratorice, dialogale, polemice etc.); nu ne imaginăm ca un individ să participe la o astfel de manifestare, ca element constitutiv al publicului, și să nu aibă niciun interes pentru activitatea desfășurată, pentru problematica dezbătută, pentru rezultatele la care s-a ajuns; (b) participare bazată pe libertatea de voință a individului, în sensul că nicio constrângere exterioară nu poate să facă dintr-un individ oarecare un participant real în calitate de public la o manifestare de acest gen (ne dăm seama că anumite manifestări pe care le organiza regimul comunist — participarea la dezbaterile documentelor de partid, de exemplu — nu transforma nicidecum individul sau grupul într-un public în adevăratul înțeles al cuvântului); (c) preocupare manifestă pentru rezultatele la care s-ar ajunge în urma desfășurării activității la care publicul participă (publicul de pe stadion e interesat de modul în care se desfășoară jocul, dar și de rezultatul lui, publicul concertului va fi încântat dacă a asistat la un concert deosebit și dezamăgit dacă exigențele sale nu au fost satisfăcute la cel mai înalt nivel, publicul conferinței despre ideea de frumos are un interes de ordin cognitiv: să afle ceva mai mult despre această problemă, la fel ca și cel privind ideea europeană, care e interesat, firește, de destinul acestei idei și repercusiunile asupra țărilor europene).

A doua observație: depinde ideea de public de amplitudinea participanților la o astfel de activitate? Mai direct spus, putem să identificăm dacă avem sau nu acoperire pentru noțiunea de public în funcție de numărul spectatorilor de pe stadion? Sau de câți melomani participă la concertul simfonic? Ori de numărul telespectatorilor care urmăresc emisiunea la televizor? Nu, desigur. Nu putem cataloga astfel de activități drept debateri publice, conferințe publice doar în funcție de numărul de participanți, ci mai degrabă în dependență de *posibilitatea celor interesați* de a participa, indiferent dacă ei participă în mod real sau nu. Așadar, o conferință este și rămâne o conferință publică, chiar dacă, să admitem, la ea participă doar cincizeci de persoane dintr-o sală de două sute de locuri, o dezbateră de televiziune este și rămâne o dezbateră publică chiar dacă, să ducem lucrurile la extrem, nu

o urmărește nimeni, un meci de fotbal este o manifestare publică și atunci când participă doar câțiva spectatori (nu este o astfel de manifestare când accesul publicului este interzis!). Condiția fundamentală, în fiecare caz în parte, este aceea de a se asigura posibilitatea celor interesați de a participa (să se anunțe din vreme datele de identificare a conferinței, emisiunea de televiziune să fie trecută în program sau să fie anunțată pe alte căi, să se dezvăluie ora meciului și să nu se interzică accesul publicului pe stadion etc.).

Avem de-a face, în astfel de cazuri, cu activități publice deoarece posibilitatea de a participa și libertatea de manifestare a acestei posibilități nu au fost îngrădite în niciun fel, doar interesul, opțiunea liberă și voința individuală făcând ca această posibilitate să se concretizeze numai în câteva cazuri. Prin urmare, din punctul de vedere al amplitudinii, ideea de public nu este afectată în mod fundamental și în esențialitatea ei pe linia realității, cât mai degrabă pe necesitatea asigurării posibilității de acțiune a unui număr cât mai mare de participanți. Suntem de acord însă cu faptul că manifestarea deplină a ideii de public e legată și de o participare mai însemnată a indivizilor, acolo vedem cu adevărat ce înseamnă o conferință publică, o dezbatere în același registru sau publicul adevărat al unei echipe sportive.

A treia observație: se identifică noțiunea de public cu aceea de *auditorium*, concept central al oratoriei clasice, dar reluat și pus în valoare cu insistență de neoretorica zilelor noastre? În opinia noastră, între cele două concepte, ca și între realitățile pe care le acoperă, există și corespondențe semnificative dar și distanțe apreciabile. Chaïm Perelman și Lucie Olbrechts-Tyteca, în clasicul de-acum *Tratat asupra argumentării*, atrag atenția că termenul de auditoriu devine criteriu de bază într-o încercare de actualizare a problemelor retoricii și dialecticii (Perelman, Olbrechts-Tyteca, 1958). Problema auditoriului era una fundamentală și în oratoria clasică (Cicero, Quintilian), dar reprezentanții neoretoricii contemporane, pe care tocmai i-am invocat, o leagă în mod direct și indubitabil de discursul oratoric, considerând că un astfel de discurs nu se bazează — și nu se poate baza —, în obținerea rezultatului scontat, pe constrângerile analiticității clasice — din premise rezultă cu necesitate concluzia — ci pe exigențele mai permissive ale adeziunii, concept mai direct legat de ceea ce înseamnă subiectivitatea individului receptor și a auditoriului în integralitate.

În discursul public, adaptarea la auditoriu este o cerință esențială a succesului, iar adaptabilitatea la cei în fața cărora vorbești este considerată una dintre aptitudinile oratorului ce ar trebui cel mai mult cultivate și dezvoltate. De altfel, Perelman a atras atenția, într-un studiu dedicat analizei raportului dintre logica formală și logica informală (Perelman, 1986: 15-21), că intervențiile discursive se bazează, de obicei, pe un „transfer de adeziune”: aderând la probele care susțin sau resping un punct de vedere, în mod necesar trebuie să aderi și la susținerea sau respingerea punctului de vedere în cauză.

Dacă termenul de auditoriu are o accepție limitată la discursul oratoric, mai exact, legată în mod direct de cuvântarea ținută în fața ascultătorilor, termenul de public are o accepție mult mai largă, care înglobează în sine și realitatea la care trimite termenul de auditoriu. Vorbim, fără a avea vreo urmă de reținere de ordinul obscurității sau echivocității, de publicul aflat pe stadion, dar ne e greu să acceptăm că acolo am avea de-a face cu un auditoriu. Ne referim adesea la publicul care urmărește un concert, dar, de data aceasta, am fi îngăduitori, acceptând că cei prezenți pot fi considerați auditoriul concertului. În privința unei dezbateri de televiziune, opțiunile în a îngădui un termen sau altul ar fi împărțite: cu siguranță că ascultătorii formează publicul emisiunii, dar nu am fi deranjați prea mult dacă ni s-ar spune că ei formează și auditoriul acesteia. Termenul de auditoriu e parcă mai mult legat de ascultarea unui discurs rostit „face to face“, cel de public are în vedere complexitatea relației dialogice, în care ascultarea are, firește, rolul ei bine determinat. Fără a reduce rolul auditoriului la funcția pasivă a ascultării, trebuie să recunoaștem, totuși, că tonalitatea dominantă e și rămâne aceasta. Publicul vrea mai mult decât auditoriul, vrea spectacolul în toată splendoarea sa, indiferent că este vorba de dezbateri, de întrecere sportivă, de eveniment cultural sau de orice altceva.

4. Încercare asupra unui temei metafizic

La capătul acestor sumare meditații în marginea distincției dintre dezbaterile publice și dezbaterile private, o interogație de ordinul fundamentului ni se dezvăluie în toată amplitudinea și gravitatea ei: de unde această necesitate, resimțită permanent de individ, de a trece de la dezbaterile private, la fel de importante pentru descoperirea în comun a adevărului din lucruri, la dezbaterile publice, acelea în care individul resimte atracția de a se expune celorlalți, de a se livra fără reținere în tot ce are mai personal în raport cu ceilalți? Ideile noastre, argumentele noastre, expresiile noastre, într-un cuvânt, tot ce-i al nostru devine dintr-o dată al tuturor? De ce nu rămâne în interiorul unei individualități ce aspiră spre o cunoaștere și o realizare absolute și face eforturi de-a dreptul copleșitoare pentru a se apropia cât mai mult de acest ideal?

În încercarea unui răspuns, îndrăznim să-l invocăm pe Richard Rorty și distincția pe care a teoretizat-o din plin, aceea între *public* și *privat*. În *Contingency, irony and solidarity* (Rorty, 1989; 1998), primele pagini, care se constituie ca un demers introductiv la o concepție de o profunzime și o răspândire remarcabile, Rorty ne atrage atenția că două au fost, în principal, explicațiile cu privire la originea fericirii și desăvârșirii umane. Una dintre explicații aparține „scepticilor“, sau, cu un termen de mai puțină duritate, „istoricștilor dominați de autocreație“. Ea consideră că nu există în om nicio tendință manifestă de solidaritate umană și că singura cale de manifestare